

АНОТАЦІЯ

Семерин Х. Д. Єврейський світ в українській малій прозі кінця ХІХ – перших десятиріч ХХ ст.: міфопоетика, імагологія, естетика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 10.01.01 «українська література». – Національний університет «Острозька академія». Міністерство освіти і науки України, Острог, 2023.

У дисертації вперше комплексно і системно проаналізовано специфічні риси зображення єврейського світу в українській малій прозі кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. До дослідження залучено більше 130 текстів, з-поміж яких мала проза Івана Андрієнка, Івана Багряного, Володимира Винниченка, Віктора Домонтовича, Мирослава Ірчана, Наталії Кобринської, Олекси Копиленка, Григорія Косинки, Михайла Коцюбинського, Агатангела Кримського, Івана Нечуя-Левицького, Леоніда Пахаревського, Кліма Поліщука, Юрія Смолича, Івана Франка та ін. Вони представляють велику палітру жанрів, стилів, композиційних рішень, авторських географій та ідеологій, що об'єднані тематично. У різноманітті вони розкривають специфіку літературного процесу і трансформації способів репрезентації *Інших*, зокрема єврейської культури, в українській малій прозі, а також фіксують літературне бачення єврейської культури й українсько-єврейського сусідства, враження, рефлексії й відгуки на плинну історичну реальність. Попри помітну дослідницьку увагу до єврейських тем в українській літературі та більшості, хоча не всіх згаданих літературних імен, корпус малої прози цього періоду ще не був об'єктом цілісного наукового аналізу *per se* в контексті єврейської тематики. Відповідно, дисертація сфокусована на комплексному дослідженні репрезентації «єврейського світу» в малій прозі.

Обраний теоретико-методологічний підхід спирається на засади

літературної імагології та геопоетичних студій (студій простору і пограниччя) та інкорпорує, з-поміж інших, елементи міфоархетипної критики, гендерних студій, геопоетичних студій і літературної антропології. Авторська концепція передбачає акцент на понятті «єврейського світу» як цілого і мультишаровість репрезентації єврейського світу в українській малій прозі. Тож структура дисертації відповідає цьому баченню: в ній розглянуто «міфоархетипний рівень» зображення, що ґрунтується на рецепції Біблії як специфічного, але фундаментального джерела українських знань про єврейське *Інше*, літературну репрезентацію суспільно-політичних обставин і соціальних відносин доби через призму єврейського світу і *vice versa* («соціальний рівень»), «антропологічний рівень» – зображення єврейської культури через людські постаті й антропологічні феномени, а також «геопоетичний рівень», який охарактеризовано через різні аспекти взаємодії єврейського героя з простором, українського героя з єврейським простором і, власне, «єврейські» простори. Цій меті підпорядковане вживання як основного терміна «єврейський світ», що мотивований потребою комплексно окреслити міфологічні й архетипні, соціокультурні, антропологічні і просторові виміри зображення євреїв і їхнього життєвого світу в українській короткій прозі.

Перший розділ сфокусований на представленні теорії й методології імагології та студій простору і пограниччя, які найбільшою мірою використані в дисертації, а також на аналізі широкого зрізу досліджень єврейської тематики у світових літературах. Зазначено, що імагологія виникла на європейському континенті й активізувалася у другій половині ХХ століття як реакція на історичні виклики і катастрофи доби. Базова терміносистема імагологічних і геопоетичних студій – це поняття *Свого*, *Чужого* й *Іншого*, «етнічний образ», «стереотип», «топос», «пограниччя», «межа» та ін. Імагологічний аналіз літературного тексту передбачає увагу до стереотипів і внутрішніх пружин, засад появи етнічного образу та уявлення, а студії простору і пограниччя доповнюють його фундаментальною

перспективу простору і взаємин із географією. Підкреслено велике значення образів простору для дослідження етнокультурних образів.

Зауважено, що у світових літературах перші повноцінні дослідження єврейського образу належать до XIX століття. Єврейську тему в українській літературі одним із перших розглянув Петро Кудрявцев у 1929 році на прикладі прози Івана Франка. Віхові праці належать Григорію Грабовичу, Мирославу Шкандрію, Йоханану Петровському-Штерну, Аллі Колесник та ін. Нині студії сфокусовані на широкому спектрі питань: від загальних засад і типології до єврейської тематики у творчості чи окремих текстах, історичних і постколоніальних аспектів.

У другому розділі йдеться про деякі аспекти літературної рецепції власне єврейських аспектів Біблії. Біблія – один із центральних претекстів української літератури і культури в цілому. У перші десятиріччя XX століття письменники відчитують у біблійних сюжетах та алегоріях виклики сьогодення, етично-філософські й життєві шукання людини нового часу. Як приклади літературного опрацювання архетипно-єврейського матеріалу Біблії проаналізовано малу прозу Катрі Гриневичевої і Наталени Королевої. Літературно-філософський вимір інтерпретації біблійно-єврейських сюжетів простежено на прикладі оповідання Віктора Домонтовича «Апостоли».

Третій розділ присвячено антропологічним аспектам зображення євреїв: розглянуто способи репрезентації єврейського тіла й репрезентації євреїв через тілесний код, галерею єврейських типів та образів у малій прозі й окремо гендерну специфіку зображення єврейських жінок, включаючи популярний у 1910–20х рр. сюжет стосунків єврейської жінки з не-євреєм і «вихресту». Також на прикладі малої прози Сильвестра Яричевського проілюстровано стратегію аналізу єврейського світу в розрізнених деталях і згадках.

У четвертому розділі висвітлено форми та особливості репрезентації єврейського погрому в українській малій прозі, а також зображення єврейського світу через суспільно-політичні обставини відповідного часового

відтинку: мовне питання, освіти, несправедливий суд, «справу Бейліса» і насильство як форму здійснення влади в імперських координатах.

У п'ятому розділі досліджено літературну топографію єврейського світу. Йдеться найперше про літературні образи «єврейських» місць і просторів, єврейську присутність в українському селі, контакти села з містом, образи міст, пов'язаних із єврейським світом, дискурс «штетла в огні» і топос єврейських аграрних колоній. Крім того, увагу зосереджено на концептуалізації українсько-єврейських меж. В останньому параграфі п'ятого розділу розглянуто літературні ситуації, в яких українські герої перетинають межі єврейського світу під час подорожі, навіть якщо це повсякденна поїздка на вокзал. До аналізу залучено оповідання Агатангела Кримського, Спиридона Черкасенка, Михайла Коцюбинського і Модеста Левицького.

Практична цінність дисертації в тому, що її результати й матеріали можна використовувати для розробки лекцій і практикумів, навчальних курсів в університетах і системі неформальної освіти з розглянутої тематики (передовсім імагології, єврейської тематики в українській літературі, художньої специфіки малої прози періоду кінця XIX і перших десятиріч XX століть, а також історії української літератури і літературознавчої теорії), для нових досліджень і поглиблення знань про парадигму образотворення *Інших* в українській літературі, створення навчальної літератури і просвітницьких матеріалів. Дисертація буде корисною для написання студентських наукових робіт із відповідних тематик. Одним із її практичних результатів є укладена антологія текстів малої прози на єврейську тематику, яка представить цю сторінку української літератури й культури для широкої читацької аудиторії.

Ключові слова: українська література, мала проза, імагологія, стереотип, міфопоетика, архетипи, біблійний міф, естетика, інтертекст, інтердисциплінарна методологія, літературна антропологія, тіло, нарація, геопоетика, штетл, етнокультурний, єврейський образ, єврейський світ,

українсько-єврейські літературні контакти, ідентичність.

SUMMARY

Semeryn Kh. *The Jewish World in Ukrainian Short Fiction of the Late 19th and the First Decades of the 20th Centuries: Myth-Poetics, Imagology, and Aesthetics.* – Manuscript of the doctoral dissertation.

Dissertation for Doctor of Philosophy (PhD) Degree in Ukrainian Literature, Specialization 10.01.01 “Ukrainian Literature.” National University of Ostroh Academy, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ostroh, 2023.

In studies, the territory of Ukraine is referred to as the borderlands in its understanding of “the crucible of cultures” where the cultural exchanges, mobility, and the cultural, ethnic, religious, and gender diversity have been constantly manifested. Since the second half and particularly the end of the nineteenth century, Ukrainian literature enters the new genre and thematic horizons and demonstrates a focused interest to “our Others,” in particular the Jews and their life. The historically intense period of the rise of national culture is associated with changes in the literary portrayal of Jews, in particular reducing the role of ethnic stereotypes and focusing on the psychological exploration of the Jewish characters. Apart of thematic innovations, short fiction and fragmentary genres are actively developing. With many short stories little-researched and less known, this literary research is on the agenda. The study of the ethnic representation expands the knowledge on diversity of Ukrainian literary heritage, its rich imagery, openness, and responsiveness while provides sources to supplement the inclusive narrative of Ukrainian culture and memory. It paves the way for a reassessment of the old patterns and offers an opportunity to reflect on Ukraine’s cultural and ethnic diversity. Finally, the research on Jews in Ukrainian literature and Ukrainian-Jewish literary contacts serves an important purpose by contributing to the creation of the inclusive and dynamic vision of Ukraine.

The dissertation thus looks at the representation of the Jews in Ukrainian short fiction of the late nineteenth–the first decades of the twentieth century analyzing it

as the multi-layered phenomena to access which the term “the Jewish world” is introduced. The spectrum of the intra-textual and extra-textual drivers of the literary portrayal considered in the dissertation involves aesthetic, gender, social and political, myth-archetypal, spatial and others. Accordingly, the structure corresponds to the main conception. It is composed of five chapters which examine: 1) the “myth and archetypal level” of representation based on the influence of the Bible on the representation as a specific yet fundamental source of Ukrainian knowledge about the Jewish Other, 2) the “anthropological level” that analyses the portrayal of the Jewish characters including female characters and gender issues, body representation, medical discourse and other anthropological phenomena and stereotypes, 3) the literary representation of socio-political circumstances and social relations of the era through the lens of the Jewish world, or the “social level” that covers the representation of the Jewish pogrom, the language issue, education, the unjust court, the Beilis Case, and the hierarchy of imperial violence) as well as 4) the “geopoetical level,” that focuses on the literary space and interactions with space including Jewish places and spaces on the literary map of Ukraine, the Jews in a Ukrainian village, the city and *shtetl*, the “shtetl on fire” imagery, the Jewish agrarian colony, conceptualization of the Ukrainian-Jewish boundaries, and Ukrainian experiences of crossing the Ukrainian-Jewish boundaries while traveling.

Its aim is to study the portrayal of the Jewish world in Ukrainian short fiction of the late nineteenth and early twentieth centuries as a set of representations that transmits stereotypes and ideas about the Jews and Ukrainian-Jewish interactions in the paradigm of the *Self*, the *Alien*, and the *Other*. Drawing on the dichotomy of literature and space, it features the contradictory properties of continuity and changeability, connection with aesthetic paradigms and genre dominants of the literary period, and the socio-cultural landscape of the era.

In order to thoroughly describe the literary image of the Jewish world in a variety of its features, the following objectives have been set:

1. To outline the theoretical foundations of the research.

2. To identify and systematize current scientific approaches to study the representation of the Jews in world's literatures and formulate the own research strategy.

3. To make a representative selection of short fiction texts according to the defined criteria.

4. To analyze how the biblical myths and archetypes inform the portrayal of the Jewish, using the examples of short fiction by Katria Hrynevych, Natalena Koroleva, and Viktor Domontovych.

5. To examine the anthropological properties of the literary representation of the Jewish world including the strategies the Jewish body representation and the typology of Jewish images with a special focus on the spectrum of female images and gender specifics of the portrayal.

6. To outline the socio-political paradigm of the literary representation through the analysis of literary images of the Jewish pogrom, the language issue, the portrayal of the Baylis Case, the complicated situation in 1917–1920s, education and the unjust judiciary.

7. To describe the literary topography of the literary Jewish world, exploring the spectrum of Jewish places and spaces in Ukrainian short fiction, the literary construction of the Ukrainian-Jewish boundaries, as well as the experience of crossing the Ukrainian-Jewish borders while travelling.

The literature sampling makes up 132 short fiction pieces written by a variety of Ukrainian writers from 1881 to 1930s. Ivan Andriienko, Ivan Bahrianyi, Volodymyr Vynnychenko, Myroslav Irchan, Nataliia Kobrynska, Oleksa Kopylenko, Hryhorii Kosynka, Mykhailo Kotsiubynskyi, Ahatanhel Krymskyi, Ivan Nechui-Levytskyi, Leonid Pakharevskyi, Klym Polishchuk, Ivan Franko and many others are involved. The only exception is a 1948 story by Viktor Domontovych that aesthetically closes the interwar period. Based on a combined methodology that is dominated by methods of imagology and literary spatial studies, gender studies and myth studies, the study provides an in-depth literary analysis of the texts selected. It incorporates gender critical analysis to examine

female images, body representation, and women's issues, myth analysis to explore the biblical influence on the representation, intertextual analysis and the elements of other scientific approaches.

The outcomes of the dissertation include a number of research publications, conference papers, numerous non-academic texts and invited talks for foreign audiences, and a forthcoming anthology of 1880s–1930s Ukrainian short fiction about Jews in with a commentary.

The main findings posit that the Jewish heteroimage is ambiguous in Ukrainian short fiction as typologically related images might be positive and negative depending on the context. The biblical myths and archetypes inform short fiction stories about the Jews and those portrayals are either rich and stereotyped or philosophically and ethically interpreted, to be the source for exploration of the 20th-century human. It is emphasized, however, that the stories in question virtually do not discuss the perception of contemporary Jews. The dissertation proposed to study the body as the essential part of the literary portrayal of the Jews. The Jewish body representation is stereotyped, presented through the strength / weakness dichotomy, emotionally evaluated in many cases and the female body is portrayed on the intersection of the ethnic and gender conventions of portrayal. An extensive typology of the Jewish characters in short fiction is provided based on three main types of the rich Jew, the poor Jew, and the Jew communist, and the gender issues are explored in details. The Jewish pogroms are represented with a great deal of empathy, using a wide range of means at different levels including metaphors of fire and blood, eschatological and apocalyptic metaphors, the images of the poor, the opposite images of strong-willed Jewish women and passive men, the motive of raping during the pogrom, and the generational gap between the loyal elderly and active militant Jewish youth, among many others. Literary topography is examined from various angles including the emphasis on the connection of the city and the village and the important chance for learning the Jewish culture during the travel, usually on train. It is noted that the

aesthetic evaluation underpinning by the fluid beauty / ugliness dichotomy constitutes the literary Jewish image.

It is concluded that the study of the Jewish world in the broad framework of the nineteenth and twentieth century's Ukrainian short fiction reveals transformations in the portrayal of the Other and the complication of literary ethnic images. Given the interest in Ukraine's cultural diversity and the emergence of a new generation of literary texts that reflect on Ukrainian-Jewish relations, it is a promising area of contemporary Ukrainian studies.

Keywords: Ukrainian literature, short fiction, imagology, stereotype, poetics of myth, archetypes, biblical myth, aesthetics, intertext, interdisciplinary methodology, literary anthropology, body, narration, geo-poetics, shtetl, ethnic-cultural, Jewish image, Jewish world, Ukrainian-Jewish literary contacts, identity.